

odcházejí a jsou pro společnost zdanlivě nepotřební.

V dalších částech práce si autor všímá zvláště těch aspektů volného času, které znamenají nebo mohou znamenat vytváření prvků svobody, odpoutání od starých, omezujících tradic, vytváření zdrojů hodnot a současně přechod k tvořivosti, k individualitě a k osobnímu využití volného času jako příležitosti pro společenskou vynalézavost. Jestliže na tyto možnosti poukazuje autor, který zkoumá problematiku volného času v nejvyspělejší kapitalistické zemi, pak to svědčí o tom, že tyto možnosti jsou přes všechnu rozpornost kapitalistické civilizace právě výsledkem jejího industriálního a kulturního vývoje. Za socialismu pak mají existovat nejen tyto možné tendence, ale základní jednoznačný vývoj, který by podporoval růst volného času a jeho využití ve smyslu větší svobody jednotlivce, jeho všestranného osobního rozvoje.

Poučné i pro naši problematiku jsou autorovy úvahy o názorech, které se vyskytují i u nás, že rozmach televize vede k tomu, že značná část občanů společnosti se stává zajatcem tohoto způsobu využití volného času, a že jde převážně jen o pasivní přijímání programu na úkor aktivního kulturního využití. Kaplan uvádí údaje o aktivních formách využití volného času v USA, a to i v oblasti umění. Jeho údaje mohou opravit některé povrchní představy, které se u nás rozšiřovaly, a které viděly problémy kulturního života ve Spojených státech jen jednostranně. Stejně tak se Kaplan ohrazuje proti jednoznačné kvantitativním přístupům i při zkoumání délky času, který průměrný Američan stráví týdně u televizi. Zdůrazňuje, že je nutno vidět nejen počet hodin, ale také intenzitu a způsob přístupu diváka k programu, jak ovlivňuje televize jeho četbu, koníčky, cestování, práci, zda se dívá s rodinou atd. Kvantitativní údaje jsou pro autora jen prostředkem analýzy a nástrojem myšlení.

Za nejslabší část práce považují tu kapitolu, kdy Kaplan rozebírá vlivy volného času a způsobu jeho využití na sociální rozvrstvení americké společnosti. Autor sdílí dost rozšířenou myšlenku o procesech sociální nivelizace ve smyslu odstraňování nebo mizení třídních rozdílů. Domnívá se, že tak, jako dříve byl sluha klíčovým symbolem třídního dělení, jsou dnes prostředky masové komunikace nástroji přispívajícími k mizení nebo zatlačování tříd. Dalšími faktory, které umožňují sociální vyrovnání a zatlačují třídní rozdíly, jsou podle Kaplana všeobecně dostupné nejrůznější mechanismy a přístroje pro provoz a udržování domácnosti, které šetří práci a zvětšují volný čas. K tomu ještě přistupuje fakt všeobecné dostupnosti produktů kultury a umění. Umění přý proto také přispělo k mizení ostrých třídních rozdílů. Proto pro správné pochopení určitých sociálních rozdílů není důležitý důchod (jakoby základem dělení společnosti na třídy byla jen výše důchodu — E. U.), ale styl života, způsob, jakým určité

skupiny tráví svůj čas, jak a s kým užívají svůj majetek, co dělají po práci, jaké cíle chtějí svou činností dosáhnout apod. Těžko lze s autorem v těchto pasážích souhlasit. Vydávat určité tendence nebo vytváření určitých podmínek pro likvidaci tříd za mizení nebo slábnutí objektivních třídních znaků, je nepřesvědčivé a není autorem nijak fakticky dokázáno. (Údaj, že asi polovina celé částky 300 milionů dolarů, které byly vydány v roce 1959 za motorové čluny, byla vydána osobami z kvalifikovaných a polokvalifikovaných dělnických skupin, ještě vůbec nic nedokazuje a nefiká nic o podstatě třídních rozdílů.)

Bylo by ještě možné zabývat se jednotlivými částmi knihy, všimnout si, jak autor dále rozvádí to, co bylo již v dřívějších kapitolách nadhozeno, a jak ze všech možných různých aspektů a úhlů zkoumá problematiku volného času. Jak již bylo na začátku řečeno, někdy je tento všestranný způsob analýzy trochu nepřehledný a také nutně nejde vždy do hloubky. Důležité jsou však některé základní koncepce a metodologický přístup autora k problémům, které i u nás začínají být předmětem sociologického zkoumání. Chápání problematiky volného času jako jevu, který je klíčem k pochopení soudobých vývojových tendencí v oblasti kultury, podmínek a možností rozvoje osobnosti, je i pro nás podnětné. Použití teoretické metody ideálního typu, zdůraznění jednostrannosti a omezenosti jen kvantitativních hledisek a přístupů, je rozhodně poučné v souvislosti s tím, že i pro naši sociologii otázka metod a přístupů k složitým sociálním jevům se ukazuje jako jedna ze základních. Sympatická je také závěrečná výzva autora, aby zkoumání problematiky volného času vedlo k zdůraznění a podpoře stále tvořivějších a člověka obohacujících forem jeho využití.

Eduard Urbánek

Sociologie sportu

(Georges Magnane: *Sociologie du sport, Situation du loisir sportif dans la culture contemporaine*, NRF Gallimard, Paris 1964, 190 s.)

Tisícíhlavé zástupy, jež neděli co neděli zaplňují tribuny a ochozy sportovních stadionů, jež se radují z vítězství svého klubu a jež vzdychají nad jeho porážkou, jež vykřikují hesla, pozdravy a povzbuzení, jež hrdě a zjevně nosí klubové odznaky a vlajky po ulicích, jsou neodmyslitelným jevem moderního života vyspělé průmyslové společnosti, která nabízí městskému člověku také tolik jiných krásných a lákavých požitků: dokonalou techniku bydlení, snadné a rychlé cestování, zpřístupněné umění, dobrodružství vědy a řadu jiných věcí. A přece špičkový sport soustřeďuje na sebe mnohdy centrální pozornost statisiců, stává se „národní“ záležitostí, participují na něm svým diváckým

pohledem a svým aktivním zájmem další milióny u televizorů, u rozhlasových přijímačů a sportovních rubrik pondělních novin. Na tribunách stadiónů se scházejí týden co týden manifestační shromáždění, jež musí sportu závidět každý politik; na přeplněných bariérách se ozývají také skandované výkřiky, v nichž se zrcadlí názory etické a politické, nálady a hněvy, vzdělaní i zaostalost. O sportu ve svém životě víme všichni, i ti, kdo vůbec nesportujeme, nefandíme, a kdo se na třeštění tribun díváme s pohrdáním a posměškem. Víme o něm všichni — právě proto, že při večeri posloucháme rádio. Jezdíme ráno do práce naplněnou tramvaj, vyseďáváme při hokejových a krasobruslařských večerech u televizorů, kupujeme po-dělní noviny a chodíme k holiči.

O sportu dnes už také konečně ví celá řada společenských věd a filosofie. Sport je zvláštním sociálním jevem, jehož zkoumáním se může zabývat — a jež už nemůže opomenout — právě tak dobře psycholog, jako sociolog nebo filosof. Sport je ve své moderní podobě na jedné straně jedním z centrálních témat sociologie volného času a sociologie masové kultury, na druhé straně vážným filosofickým problémem jedné z oblastí existence moderního člověka, problémem lidské hry.

Autor recenzované práce, Georges Magnane, je sám bývalým sportovcem, atletem, veslařem a judistou, kromě toho úspěšným autorem několika sportovních románů s příznačnými názvy — *Les Hommes Forts, La trêve olympique, Gagné-Perdu*. Stal se členem významné francouzské badatelské instituce Centre National de Recherche Scientifique a zdá se, že se vyzná i v příslušné sociologické literatuře, jako jsou práce Dumazedierovy, Riesmanovy, Denneyovy, Bastideovy, Friedmannovy, Lefebvreovy, Gurvitchovy a jiných. V podtitulu své knížky precizuje její téma jako zkoumání „situace sportovního užívání volného času v soudobé kultuře“ a v předmluvě říká, že zde chce zkoumat „civilizaci užívání volného času (la civilisation du loisir)“. Termínem „užívání volného času“ zde předkládáme francouzské „loisir“ — pojem, (pod. jako anglické „leisure“), pro který nemá čeština dost pregnantní odpovídající výraz, vystihující také libost a libovolnost v tomto užívání skrytou.

Magnaneova práce je rozdělena do čtyř částí: Sport v každodenním životě, Sport jako aktivita užívání volného času, Popularita sportu a Sport jako kulturní prostředek.

V první části si autor všímá především „pronikání sportovního faktu do každodenního života“. Nechce ovšem jen vypočítávat hrubá fakta či stvořit moralizující pojednání, ale chce se pokusit ukázat především, že „sport je sociální jev, jenž hluboce pronikl do každodenního života člověka 20. století“. Jeho přítomnost neobrací k sobě pozornost pouze těch, kteří sport „dělají“, organizují, kteří jej řídí nebo kteří předstírají, že jej řídí, ale i těch, kdo se k němu staví s odporem. Ti právě svou negaci (jak tomu

bylo a jest často i u nás mezi starší generací) vyvolávají u mládeže právě zájem o sport. Sport je vůbec specifickou aktivitou mládí (v tom Magnane souhlasí se zásadním pojetím známých prací holandského fenomenologa Buytendijka), veterány zde začínají být lidé již kolem 35 let — a to ještě jsou většinou z povolání, jež tuto aktivní participaci na „sportovním veteránství“ umožňují. Budíž zde připomenuto, že autor má na mysli především závodní sport, nikoli sport rekreační, neboť turistiku nebo šachy lze jistě dobře pěstovat až do vysokého stáří. Sport podle autora zasahuje především „třídou námezdně pracujících — dělníků a úředníků“ — a opět zde dodejme, přejdeme-li autorův mlhavý pojem třídy, že i to by vyžadovalo jistého upřesnění, neboť v Evropě i v Americe (tam zejména) jsou důležitým činitelem závodního sportu také univerzitní studenti a vojáci, a že vrcholné výkony špičkového sportu — např. v atletice, kopané, tenisu či hokeji — tam vytváří především vistry talentovaných lidí uvolňovaných pravidelně ze zaměstnání právě pro rozvíjení a společenské předvádění tohoto svého talentu. anebo profesionálův, jimž se sport stal vlastním povoláním.

K problematice sportu v každodenním životě patří podle autora i „psychoanalytické prvky přitažlivosti a půvabu sportu“, jež autor vykládá spíš ve smyslu adlerovské interpretace psychoanalýzy; sport smiřuje podle něho „bojový instinkt“ na straně jedné a „potřebu bratrství“ na straně druhé. To jest — na jedné straně umožňuje bojovat proti protivníkovi všemi prostředky, které život ve společnosti zakazuje: násilím i brutalitou, strategií i lstí, zastrásováním i pokořujícími postupy. Na druhé straně se člen sportovního mužstva cítí být ospravedlněn myšlenkou, že vede bitvu naprosto neegoistickou, že vede dobrý boj — a ten právě jako boj pro své mužstvo, pro svůj klub, pro své barvy, posouvá agresivitu kolektivního soutěživého sportu (mimořádně: agresivitu totiž někteří autoři vykládají například podstatu mužských kolektivních her a jejich oblibu u masového obecního) až k nejjazším hranicím stanoveným pravidly hry. Jestliže však jsou i tyto hranice přeročeny, „nemáme už co činit s hráčem, ale s rebellem, kterého je třeba potrestat a někdy dokonce i ze hry vyloučit“. To vše má podle Magnanea velkou duševně terapeutickou hodnotu. Neboť právě třeba vynalezení rugby v Anglii a zvláštního „amerického“ fotbalu v Americe, dvou kolektivních sportů, u nichž maximum dovolovaného násilí se spojuje s maximem přísnosti pravidel, odráží prý u Anglosasů konflikt mezi potřebou výdaje nadbytečných fyzických sil a potřebou stejně žádoucího „stádního instinktu“. Na potvrzení cituje autor (podle Denneyho a Riesmana) slova „nejslavnějšího amerického trenéra“ tamnějšího fotbalu Knuta Rocknea: „Po kostele je fotbal to, co vůbec máme v Americe nejlepšího“.

Autor se domnívá, že „touha po sebeuplacení soutěživým způsobem zůstává dominantní

tou západní kultury“ a že se tedy „neusměrňované násilí“ vyplývající z této dynamiky třídní kultury právě pomocí sportu usměrňuje, reglementuje, „kanalizuje“. „Sport, pojatý jako hra zaměřená v podstatě na souměření, poskytuje v životě dovolený prostředek reagovat nějak na fascinaci násilí. To se projevuje v drobných detailech v každodenním životě každého člověka a zvláště v dospívání, v období, kdy celková divokost a stejně nesmiřitelná oddanost momentálnímu idolu existují pospolu, anebo následují, často se závratnou labilitou, po sobě bez zjevného důvodu“ (s. 35).

Druhou část své knihy začíná Georges Magnane velkým tématem „od užívání volného času k svobodě“. Víme dobře, že u Karla Marxe je říše lidské svobody vázána jedině na srovnání užívání volného času a že tedy toto téma má svou velkou myšlenkovou tradici. Nezdá se nám však, že by k němu autor *Sociologie sportu* řekl něco teoreticky podstatnějšího a hlubšího; víc cituje jiné, než se pouští do vlastních analýz. Tam, kde mluví o „sociální funkci sportovního užívání volného času“, odvolává se jako k inspiraci na stati Joffre Dumazediera a zejména pak na známou práci Georgese Friedmanna „Stroj a humanismus“. Přejímá také Dumazedierovu definici pojmu „loisir“ = „užívání volného času“ jako „souboru činností, jimž se může jedinec oddat podle své plné svobodné vůle, ať už je to pro odpočinek (délassement), ať už to je pro rozptýlení, zábavu (divertissement), ať už to je pro rozvíjení (développement) své dobrovolné participace, svých informací nebo své kultury, poté, když se osvobodil ode všech svých povinností v zaměstnání, v rodině i jiných“ (*Travail et loisir*, in: *Traité de Sociologie du Travail*). Zajímavé je autorovo konstatování faktu, že se sportovní aktivita v případném úspěchu často rychle stává velice náročnou a absorbující činností až k úplné obsesi, a že se zde funkce volného času pak takřka proměňuje ve svůj zdánlivý opak. Neboť od tohoto okamžiku se moment povinnosti jeví pro jisté jedince jako stálá hrozba a pro ostatní jako svod. Z tohoto hlediska se pak dá těžko vést dělicí čára mezi výběrným, pilným amatérem a opravdovým profesionálem. Dodejme, že z toho také usuzují někteří teoretikové masové kultury na „odcizení sportu“ jeho vlastního původnímu účelu, těsně spjatému právě s oním „loisir“, tj. se svobodným rozvíjením vlastní fyzické a duchovní kultury k harmonické kráse „ducha a těla“. Domníváme se, že ani v tomto případě nelze chápat odcizení romanticky a tragicky. Magnane sám považuje odcizení za fakt u takového sportovce, který uvěřil, že sport pojímá jako prostředek, a který sám ovšem nepostřehl, že ve skutečnosti jej bere jako samoučel. Mýtus, jež vytvořil, začíná tak žít mimo něho vlastním životem a začíná jej samotného v sobě uvěznovat.

Snad nejpodnělnější z této části Magnaneovy práce jsou kapitoly o „sportu a povinnostech“ a o sportu jako „kompenzaci“.

Autor píše: „Potřeba hry, zrozená v dětství, jako forma věrnosti ducha dětství, zůstává živým a stále obnovovaným pramenem vši radosti, všeho užívání volného času“. Avšak zároveň „všichni sportovci, kteří kdy měli co činit se závoděním, soutěží, vědí dobře, že vážnost sportu spojuje někdy podivuhodně takřka tragickou vážnost dětské hry a vážnost práce s tím, co s sebou nese neústupnost, bdělost, vůli odhalovat nejzazší hranice lidské rezistence“ (s. 63). A tak i „vypracovat si jistý pohyb“, je ve sportu dílem dlouhé trpělivosti, kde se jedná o nejlepší způsob překonání překážky (např. v alpinismu či atletice), o vycílení nerovnováhy protivníkovy (v judu) nebo o prodloužení stopy (v atletice)“. Z tohoto hlediska, kdy se nám sport objevuje dialekticky jako „jeu travaillé ou travail joué“, se sám stává velmi rychle jedním ze základních typů chování jedince ve společnosti, stejně jako jeho činnost v zaměstnání. Dumazedier napsal, že „humanizace práce prostřednictvím „loisir“, užívání volného času, je neoddělitelná od organizace užívání volného času přes práci“. A v této perspektivě se moderní sport jeví autorovi *Sociologie sportu* jako aktivita užívání volného času specificky přizpůsobená „naši dominantně industriální civilizaci“. Je nemožné vysvětlit přitažlivost sportu pro moderního pracujícího člověka, jestliže se nebere zřetel na dialektiku hry podobnosti a rozdílu mezi pracovní aktivitou a aktivitou užívání volného času. Podobně jako „dělník, musí i sportovec »operovat« sám se sebou, se svým svalovým a nervovým systémem, podvolit se učení, jež vyžaduje pozornost, vytrvalost, pružnost postupu mezi netrpělivostí nad sebou samým a mezi nepromyšlenou přisností, jež by zanedbávala individuální zvláštnosti a přirozené nadání“ (s. 66). V tom je možné také sledovat jeden z podstatných rozdílu mezi skutečným sportem podobným tedy velice často tvrdé a namáhavé práci a tím, čemu autor říká „tradiční aktivity užívání volného času“ nebo „pseudosport“, a pro co nachází vhodný příklad v zábavných odpočinkových hrách nebo „v rybaření s dýmkou a sněním“; zde pak není problém „adaptace k modernímu rytmu, ale problém úniku“; proto se mu zdají — a zřejmě právem — tyto činnosti spíše antisportovní než sportovní. Magnane spatřuje základní společné rysy mezi sportem a moderní prací v „metodické aktivitě podřízené přesným pravidlům“, jež je zároveň „aktivitou krátkou a intenzivní“. Sport je však zároveň také „aktivitou, jež se líbí“ — a to dává podle autora člověku příležitost potvrzovat svou svobodu, a to se také na sportu s jeho nutným popíráním únavy cení více než jenom prázdné uvolnění od námahy a starosti pracovního dne. Zde by — podle našeho názoru — mohla marxistická sociologie zřejmě velice plodně rozvinout známé a zásadní Marxovy myšlenky o vztahu mezi prací a volným časem jako o vztahu mezi sférou nutnosti a sférou svobody.

Dobré a zajímavé jsou také úvahy o sportu jako kompenzaci. Autor *Sociologie sportu*

podle našeho názoru zcela správně uvádí, že sport rozpouští odcizenost člověka, kterého jeho práce připoutává ke stroji, protože ho angažuje v jednoduché akci, jejíž účely jsou zcela jasné. „Člověk není již předmětem hry, není hráč, ale hraje sám, sám vytváří svůj osud“ (s. 71). Caillois (*Les Jeux et les Hommes*, Gallimard 1958) označuje tuto „ludickou funkci“ sportu řeckým slovem „agon“ — je to „čistá forma osobních vloh, jež je zároveň přivádí k vlastnímu projevu“. Kompenzační moc sportu je podle Magnanea zejména důležitá pro dělníka (jenž vykonává částečné a omezené úkony, takže konečný výsledek jeho jednání jej nechává lhostejným); nastoluje zde zcela opačnou situaci: ve sportovní aktivitě je důležitý velice přesný výsledek činnosti, ze subjektivního hlediska dlouho a všle si představovaný, i když často nejistý.

Dokonce se ve hře projevuje novým způsobem problém času (to ovšem není jen objev Magnaneův — na jiné situaci hry ukazují tuto zvláštní funkci času Gadamer, Fink nebo Caillois). Fakt, že žádná hra není odehrána a vyhrána předem, a to ani pro hráče ani pro diváka, že je svobodně vytvářenou situací, dovoluje člověku zvyklému na přesně stanovené a změřené úkoly měnit svět směrem dopředu. Změna je pro něho zásadně patrná už proto, že se dostává k vědomí času, jenž jinak jeho normální, obvyklou práci, jednou provždy dovršené učení, pozvolna „ohlodává“ a ztenčuje, až ji zcela anihiluje. Sportovní závodění také znovu zavádí pocit bezprostřední blízkosti, jenž „je kyslíkem každodenního života“. Atletovo očekávání při jeho činnosti — na rozdíl třeba od očekávání představení v biografu, jež člověk hodnotí na základě svých předešlých získaných vědomostí — je hluboce zaklíněno do neživější přítomnosti a „znovu zhodnocuje a obnovuje čas, jenž je časem všech a zároveň časem světa“. Po „tomto splynutí individuálního a kosmického času, po stále ostřejším a ostřejším napětí, následuje mučivě zničující, explodující kulminace — a zároveň vzkříšení celého člověka, jeden z tajemných slibů, jenž zabraňuje tomu, aby se trpělivá vytrvalost pracujícího člověka degradovala na rezignaci“ (s. 72).

Ve třetí části věnované „popularitě sportu“ jsou nejzajímavější kapitoly o „sportovcích a divácích“ a o „sportovních hvězdách“. Participace, záúčastněnost sportovního diváka, jestliže nepěstuje svůj oblíbený sport prakticky, není o nic pasívnější než participace diváka v kině. Někteří psychologové dokonce dokazují, že vlastní tělesná, fyzická nepohyblivost (v daném okamžiku ovšem) zvyšuje duševní, afektivní účast na předváděné hře. Tak potom afektivní symbióza, jež se vytváří mezi aktérem a divákem, dosahuje intenzity, jež je typická jen pro sport. Vzniká tak zvláštní kategorie „fandů“ nebo dokonce „klubů přátel“ (ve Francii: „clubs de supporters“, v USA: „fan clubs“), v nichž ti z jejich členů a příznivců, kteří sami nejsou bývalými sportovci, považují za čest získat takové teoreticky technické znalosti, jaké

mají specialisté. Ti vytvářejí pak „publikum expertů“, jehož entuziasmus, jestliže vždy — jak praví autor — „nevyjadřuje svou přísnou nestrannost, manifestuje se vždy jen vědomě, a dovede zachovávat i pravidla slušnosti a zdvořilosti“ (!). Skandování, nadšený zpěv a řev a sjednocující se pokřik bariér pak podle autora připomínají okamžiky, kdy diváci na starořeckých tragediích dospívali během hry ke kolektivní katharsi. Je to „divoký zpěv bez pochyby, ale také výraz uspokojení a vykoupení: odnáší s sebou všechno to, co jinak zamlčujeme, všechny nedůvěry a všechny mrzutosti každodenního života, rozplétá a řeší všechny nejtajnější a nejtemnější úzkosti každého z nás“ (s. 97). Zatímco soudobé divadlo a ještě více kino směřují k izolaci každého diváka, působí sportovní hry zásadně svým kolektivním ovzduším. Emoce zde roste ve své intenzitě úměrně k počtu diváků. Je podmíněna situací celku, jenž je „charakterizován práním prožit něco pospolu“. Sport tak poskytuje též to, co Američané nazývají „a get-together-show“, podívanou, při níž se lidé cití navzájem podobní.

Pokud se týče „sportovních hvězd“, připomíná Georges Magnane, že soustřeďují na sebe často daleko větší pozornost než každodenní politika. Jejich projevy, podoba, zvyky, život jsou často masou obdivovatelů napodobovány — nikoli ovšem v „gestech atletiky“ nebo v gestech jejich sportu, ale v gestech naprosto jiných, v gestech osobních charakteristik. Přitom ovšem hrají svou podstatnou funkci i mocné masové ovlivňující prostředky, jako je sportovní tisk, rozhlas, televize, které — jak autor správně zdůrazňuje — v kapitalistické společnosti s touto oblibou sportovních hvězd obratně manipulují; nevychovávat, ale jen „informují čtenáře takovým způsobem, aby se mu to líbilo“. Tak potom vzniká zvláštní „sportovní mytologie“, jež podle mínění Magnaneova „poskytuje přístup k ontologii (!) té části obyvatelstva, jež je ještě v prekulturním stavu“ (s. 110).

Čtvrtá část Magnaneovy *Sociologie sportu* je — relativně vzato — teoreticky nejzávažnější, pokud zde ovšem lze o nějaké vlastní teorii mluvit. Autor si úvodem, v kapitole o „účinných sportu na sociální chování“, klade otázku: vychovává sport k sociálnosti, nebo naopak, je to podpora individuálních, antisociálních sklonů? Magnane přirozeně tvrdí, že vychovává, přičemž se snaží rozlišit „socialitu“ (na rovině sociálního instinktu) a „sociabilitu“ (vědomé schopnosti ke kolektivnímu životu). Přiznává — oproti jednoznačně optimistickým tvrzením v úvodních kapitolách své práce — že „sport poskytuje prostředky k překonání odcizení pracujícího člověka, zároveň však i k tomu, aby odcizení zamaskoval, to je, aby je ještě prohloubil“. Sport se provozuje v nepracovním, volném čase: to je skutečně „čas svobody, kdy se jedinec zbavený svých povinností a také tradičních »úloh«, jimiž jej společnost pověřuje, dostává k obnovenému vědomí své životní jednoty a kdy se zejména rozpomíná na své dětství“ (s. 125). V tomto stavu „dis-

ponibility“ se člověk stává otevřenějším, lehčím, pohyblivějším, citlivějším na improvizovanou spojení (komunikace), jež vykazují nové možnosti. Autor cituje výrok Lefèbvreův z jeho *Kritiky každodenního života*, že „lidské kontakty projevují tendenci k tomu, že se ustávají vně práce...“.

Filosoficky nejzávažnější je závěrečná kapitola celé knížky, věnovaná problému „sport a hra“. Hra je tématem jistě širším, než je sám sport. Magnane se zde vrací k otázkám, na něž narazil už hned na počátku své práce: k problémům hry a kultury, hry a času, hry a práce, katharse hry, hry jako „totálního osvobození“, odcizení a hry atd. Pochopitelně, že se zde ocitá také v konfrontaci s nevelkým okruhem teoretické literatury těmto problémům zasvěcené, zejména pak se známým dílem Huizingovým *Homo ludens*, s nímž někdy polemizuje, a prací Rogera Cailloise *Les Jeux et les Hommes*, k níž se bezvýhradně hlásí. Souhlasně třeba přijímá Huizingovo varování před narůstajícím „antiludickým“, protiherním charakterem soudobého sportu, jenž má podle Huizingy údajně tendenci „vyvíjet se k sterilní funkci, kde prastarý herní faktor by takřka zcela vymizel“. Autor má jistě pravdu, když ilustruje tuto tezi na nejrůznějších charakteristických rysech moderního špičkového sportu, ať už jde o to, že se stává pro mnoho lidí stále více a spíše „obsesí“ než skutečnou životní radostí, nebo o to, že se nám často nabízí jakýsi dojem „zdtětinštění“ závodníka, pozorujeme-li, jak se ocitá v paternitním vztahu k svému trenérovi, jenž jej — v zájmu jeho životní správy — nejen cvičí, ale nezřídka i živí a opatruje. Přesto se domnívám, že toto pojetí je jednostranné a že má nebezpečný sklon upadnout do romanticky kritického postoje k některým charakteristikám a jevům moderní lidské hry, moderního sportu. Souhlasím s autorem v jeho odporu proti Huizingově generalizaci, jako by celá kultura vycházela vlastně primárně ze hry, nebo že hra je kultura „souděitelně podstatná“. Magnane má jistě pravdu, ukazuje-li na některé pravé významy hry, jak se objevují zcela jinde. Jistě je velmi mnoho na jeho tvrzení, že „ve skutečnosti je to právě ludický element sportu, jenž v tom, že se prezentuje jako autonomní a atemporální totalita — dovoluje člověku znovuzhodnocení přítomnosti“ (s. 164). Autor tvrdí, že přechod od přírody ke kultuře implikuje pokus neutralizovat čas, anebo jej ovládnout. Společnost — na úrovni hodnot — chce být věčnou a chová se tak, jako by jí byla. Hrou se člověk dostává k prekulturnímu vztahu, ovšem kultura není odvozena od hry, protože hra neprodukuje kulturní předměty. Sportovní hra se nevpisuje do trvání svými díly (par des oeuvres), ale manifestuje se jen svými akty (par des événements).

V úvahách o hře a práci a o totálním osvobození hrou se autor dostává nejdál k pochopení vlastního filosofického smyslu hry, odmítá-li hledat její smysl mimo ni samu. Správně podtrhuje, že sportovci sami neberou trénink na hru jako hru, ale jako tvrdou

práci. Pro ně je to skutečně práce, „rachota: — „soubor odstupňovaných a trpělivých metodických cvičení“ — avšak jejím výsledkem (s výjimkou profesionálů) je vždy zase jen hra. A to nejen „agonální hra“ charakteristická pro každou soutěž, pro každý závod, pro každé soupeření, ale i „čistá“ hra, aktivita bez vnějšího účelu, radost z jednání pro jednání. A když je hra skončena, obnovuje se znovu, a objevuje se zase, jakmile je dovršena v okamžiku, jenž je inspirován úspěšně podaným činem, jenž je „objevem a obnovou“ zároveň. Nastupuje tudíž znovu i její trpělivá „práce“ — až do nové kulminace. Škoda, že je autor často dost povrchní, že nešel dál, vždyť o klíčovém problému „vážného a nevážného“ ve hře bylo již řečeno nemálo moudrých a významných pravd.

Priznejme mu však poctivou snahu dobrat se skutečného filosofického významu hry. Jestliže objevuje i význam hry pro lidskou svobodu, pro plnost této svobody. „Hráč, podobně jako badatel, básník nebo umělec, je právě člověk, jenž se pokouší uniknout všem hranicím a všem jiným konvencím kromě hranic a konvencí hry, již si sám zvolil“ (s. 174). V tom má Magnane jistě pravdu. Tak např. atlet se v závodech pokouší uniknout všem biologickým hranicím daným vztahem jeho těla, času a prostředí. A co jiného je vrcholný světový rekord, než čin a výkon (nejen tělesný, ale i duševní) překračující všechny dosud platné hranice možností? Souhlasíme proto i tam, kde je autor proti romantickému odsuzování celodenních tvrdých tréninků špičkových sportovců, u nichž potom tato doslova každodenní nelidská a úzce zaměřená dřina vede k vrcholným výkonům. „Krutost je přítomna v četných hrách, a zásadně ve hrách lásky, které mají již po osm století nejvyšší občanské právo v západní kultuře. Dokonce jestliže vyvolávají pozornost nejkřutější strádání, není třeba bít na poplach a nechat intervenovat tribuny“. Je prý jednou z největších myšlenek Západu, „nejímž básníkem, nikoli však původcem byl Nietzsche“, že „posláním lidského úsilí a hry par excellence je překonat přírodní danosti: spíš než podléhat zákonu, vytvořit svůj vlastní zákon, a tak se stávat nikoli nadlidským, ale nanejvýš lidským“ (s. 178).

Jde zde tedy o dobývání většího prostoru pro člověka, o otvírání světa člověku, o získávání větší svobody pro člověka. V tom je hluboký humanistický smysl lidské hry zvané sport — přes všechnu její soudobou brutalitu, agresivitu, přes všechno její odcizení, přes všechny její nedostatky vyvolané tím, že byla neslýchaným způsobem zapojena do novodobého „průmyslu volného času“ a masové kultury člověka 20. století, že byla zbavena svých klasických kalokagathických ideálů jednotné harmonie krásy „duše a těla“.

A tak Georges Magnane může v závěru své *Sociologie sportu* napsat: „Hlavním účelem tohoto pokusu je ukázat, že sport, pokud zasluhuje být plně nazýván hrou, překonává pojem tělesného zdokonalování a může se stát elementem obecné kultury, aspektem humanismu“. V tom je jeho knížka přínosem ke